

Jurica Polančec
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
jpulance@ffzg.hr

NAKNADNI PRIJEGLAS IZA GLASOVA *S T Z* U HRVATSKOM JEZIKU

U radu se na temelju pretrage oblika u internetskom korpusu *hrWaC* dokumentira naknadni prijeglas, odnosno smjena $o > e$ kod imenica a-promjene muškog roda na završno *s t z* u oblicima instrumentala jednine i duge množine. S jedne strane, pokazuje se da je prijeglas vrlo raširen u sufiksu duge množine iza glasova *s* i *t* te u manjoj mjeri iza glasa *z*. S druge strane, ista je pojava slabo raširena u instrumentalu jednine iza sva tri glasa, s iznimkom nekoliko imenica na *t* kod kojih se preglrašeni nastavak *-em* proširio analogijom prema obliku *putem*. Navedeni se podatci istovremeno upotrebljavaju kako bi se pokazalo da u hrvatskom jeziku postoji izraženo neslaganje pri provođenju prijeglasa između nastavka instrumentala jednine i sufiksa duge množine kod im. m. roda a-promjene. Konkretno, povezuje se gore iznesena činjenica da se preglrašeni nastavak instrumentala jednine ne širi na nepalatalne okoline, odnosno ne sudjeluje u naknadnom prijeglasu, s otprije poznatom činjenicom da se kod imenica na palatal muškog roda u instrumentalu jednine prijeglas provodi uz brojne iznimke i nedosljednosti. Nasuprot tome, preglrašeni sufiks duge množine čest je kod imenica na *s* i *t*, a istovremeno se vrlo dosljedno pojavljuje kod imenica na palatal, odnosno imenice m. roda u toj su morfološkoj okolini daleko manje podložne širenju nepreglašenog lika sufiksa duge množine.

1. Uvod

Prijeglas kao glasovna promjena stražnjeg glasa *o* u prednji glas *e* iza palatala naizgled je logična, fonetski prirodna promjena, pri kojoj se samoglasnik

po obilježju prednosti prilagođava prethodnom suglasniku. Ta tvrdnja zahtijeva ipak određene nadopune. Naime prijeglas se kao glasovna promjena pojavljuje u točno određenim morfološkim okolinama (npr. u ljd. i dugoj mn.), a ponekad je povezan s točno određenim leksičkim jedinicama (ljd. *kutem* i *kutom* od *kut*, ali samo *katom* od *kat*). Stoga se može reći da prijeglas nije fonetski živa promjena u hrvatskom jeziku (usp. Marković 2013: 32, Škarić 2009: § 236–253) te ga stoga svrstavamo u skupinu glasovnih promjena koje su obično prežitek nekad živih fonoloških pravila. Takve se glasovne promjene često naziva morfološkim (Marković 2013: 32) ili morfonološkim (Haspelmath i Sims 2010: 211–217).

S prethodno rečenim povezan je i pojam produktivnosti glasovne promjene. Prijeglas je u načelu produktivna glasovna promjena jer se provodi i kod posuđenih imenica, ali naravno samo u morfološkim okolinama u kojima ga i inače nalazimo. Međutim, čak i površan uvid u tu glasovnu promjenu pokazuje da je njezino provođenje podložno brojnim nesustavnostima (v. § 2.1). Prijeglas stoga često ne nalazimo tamo gdje ga očekujemo (npr. *ježom*) ili ga pak nalazimo tamo gdje ga po pravilu ne bi trebalo biti (npr. *kutevi*).

Jedan je dio spomenutih nesustavnosti pri provođenju prijeglasa redovito obrađivan u hrvatskim gramatikama i ostalim studijama. To se uglavnom odnosi na nesustavnosti pri kojima se prijeglas ne provodi u glasovnim okolinama u kojima se očekuje. Međutim nesustavnosti se drugog tipa, pri kojima se prijeglas javlja tamo gdje ga ne očekujemo, usputno ili rijetko spominju u domaćoj literaturi (v. § 2.2). To se posebno odnosi na pojavu prijeglasa iza glasova *s*, *t* i *z*. Najrecentniji spomen toj pojavi nalazimo kod Markovića (2013: 99), koji kratko navodi da se u nestandardnom jeziku¹ prijeglas javlja i iza nepalatalnih glasova *r s t z*, s primjerima poput *sirevi*, *pirevi*, *pojasevi*, *brisevi*, *mrazevi*, *kursevi*, *busevi*, *štosevi*, *kiksevi*, *šutevi*, *printevi*. Tu pojavu u ovom radu nazivamo **naknadni prijeglas**.² Prijeglas u ovom slučaju nazivamo naknadnim jer upravo navedeni preglrašeni oblici nemaju utemeljenja u dijakroniji, odnosno nijedna od navedenih imenica ne završava na izvorno palatalni glas. Takve slučajeve treba jasno razlikovati od slučajeva prijeglasa kod imenica na nepalatalni glas koji je izvorno palatalni. Takvi su, primjerice, oblici imenice *put* (*putem*, *putevi* itd.), imenice sa sufiksom *-ar* i dr. (v. § 2.1). Takvi su primjeri dobro poznati iz povijesti jezika i poredbene gramatike. U slučajevima naknadnog prijegla-

¹ Nestandardni hrvatski ovdje razumijemo kao varijetet hrvatskog jezika blizak standardnom jeziku u kojem su osim standardnih zastupljena i obilježja koja nisu prihvaćena u standardu, ali su općepriputna (npr. upotreba prijedloga *s(a)* u značenju sredstva), te na koji u pojedinim regijama mogu utjecati dijalekti (npr. zagrebačko *kaj*, prijelaz dočelnog *m > n* itd.). O tome općenito v. i van Marle (1997: 13–17) te usp. za hrvatski Peti-Stantić i Langston (2013: 43) i Marković (2013: 99, bilj. 164), koji se služi terminom *razgovorni jezik*.

² Marković istu pojavu naziva „naknadno palataliziranje”.

sa njegovo pojavljivanje može se pripisati djelovanju analogije, a kod imenica na nepalatal koji je izvorno palatal djelovanju retencije. Retencija se najbolje može opisati kao očuvanje pravila koje više nema fonoloških uvjeta za svoje postojanje, obično snagom frekvencije.

Nesustavnosti obaju tipova čine teškoće pri opisu prijedlasa i pokazuju da je za opis prijedlasa, ali vjerojatno i drugih morfonoloških pojava potrebno više od postavljanja fonoloških pravila i popisivanja morfoloških (tvorbenih, obličnih) okolina u kojima se ta pravila provode. Potrebno je naime u opisu uzeti u obzir fenomene poput frekvencije, analogije i retencije te napustiti strogo razlikovanje sinkronije i dijakronije – nekoć živa, fonetska pravila postaju morfonološkima i često preživljavaju tek u pojedinim riječima i/ili osobito frekventnim oblicima. Takve pak riječi i oblici opet zbog svoje frekvencije utječu na druge riječi, čime se neka morfonološka promjena može i širiti. Iste čimbenike treba uzeti u obzir prilikom opisa naknadnog prijedlasa u hrvatskom jeziku, što ćemo u ovom radu i učiniti. Isticanje važnosti navedenih čimbenika, a osobito frekvencije u oblikovanju jezičnih struktura okosnica su pristupa jeziku J. Bybee (v. osobito radove skupljene u Bybee 2007).

U ovom radu dajemo prilog opisu prijedlasa u hrvatskom jeziku koristeći se pritom konkretnim korpusnim podacima. U njemu pokušavamo ponuditi ili barem ocrtati objašnjenja pojava koje se očituju u dobivenim podacima. Isto tako, želimo uputiti na ulogu naših nalaza u razumijevanju prijedlasa u hrvatskom jeziku. Konačno, ovaj je rad pokušaj da se pokaže važnost podataka iz različitih jezičnih varijeteta, a ne samo iz standardnog jezika.

Kao izvor jezičnih podataka potrebnih za analizu u ovom radu upotrijebljen je internetski korpus hrvatskog jezika *hrWaC*.³ U tom su korpusu uz tekstove na standardnom jeziku (novinski članci, zakoni i drugi pisani tekstovi) sadržani brojni tekstovi koji pripadaju nestandardnom hrvatskom (blogovi, forumске diskusije, komentari korisnika na novinskim portalima),⁴ zbog čega će naše istraživanje biti u mogućnosti opisati naknadni prijedlas neovisno o njegovoj potvrđenosti ili raširenosti u standardnom jeziku. Ipak, u baratanju podacima nećemo moći jasno utvrditi dolaze li potvrde pretežno iz standardnog ili nestandardnog jezika, ali to za naše istraživanje nije presudno.

Nadalje, na ovom mjestu želimo razjasniti nekoliko metodoloških postupaka koje smo primjenjivali pri radu s podacima iz rečenog korpusa. Naime, bu-

³ Trenutačno je dostupna verzija *hrWaC* 2.2 (od 15. lipnja 2016.), koja ima nešto manje od 1,4 milijarde pojava. Više informacija o nastanku dostupno je u Ljubešić i Klubička (2014), a više informacija o trenutnoj verziji korpusa dostupno je na stranici http://nl.ijs.si/noske/wacs.cgi/corp_info?corpname=hrwac (pristupljeno 15. kolovoza 2016.).

⁴ V. bilj. 1.

dući da je riječ o vrlo velikom korpusu (1,4 mlrd. pojavnica), u njemu je moguće naći potvrde za mnoge rubne, nefrekventne pojave. S takvim oblicima svejedno treba biti oprezan jer kod ovako velikog korpusa uvijek je moguće da je nekoliko potvrda nastalo pogreškom govornika. Stoga u ovom radu smatramo zanemarivima oblike s frekvencijom nižom od deset. Još je važnije biti oprezan kada se proučavaju pojave s dvama konkurentskim oblicima. Uzmimo, na primjer, oblik *prištovi* iz § 2.3, koji je posvjedočen osam puta, dok je konkurentski oblik *prištevi* posvjedočen gotovo tisuću puta. Slično tome, oblik *mužom* posvjedočen je s nešto manje od 100 primjera, a oblik *mužem* s više od 6000 primjera. Iz tih primjera vidimo da je kod konkurentskih oblika osim apsolutne frekvencije potrebno utvrditi i relativnu frekvenciju. Stoga u ovom radu zane-marujemo onaj oblik čiji se broj potvrda u usporedbi s konkurentskim oblikom pojavljuje u omjeru 1 : 50 ili manjem.

Rad se sastoji od sljedećih cjelina: u § 2 sažimamo dosadašnje spoznaje o prijedlasu u jezikoslovnoj kroatistici, s posebnim osvrtom na nesustavnosti (§ 2.1), na malobrojne reference na naknadni prijedlas u postojećoj literaturi (§ 2.2) te na generalizacije koje se mogu izreći o prijedlasu (§ 2.3); u § 3 predstavljamo svoje istraživanje: u § 3.1 prikazani su rezultati za naknadni prijedlas u dugoj množini; u § 3.2 za instrumental jednine te se raspravlja o razlozima slabije zastupljenosti naknadnog prijedlasa u tom obliku; u § 3.3 ukratko se govori o širenju naknadnog prijedlasa; u § 4 pokušavamo objasniti postojanje konkurentskih paradigmi kod imenica s naknadnim prijedlasom; konačno, u § 5 predstavljamo zaključke.

2. Dosadašnje spoznaje o prijedlasu u hrvatskom jeziku

U ovom odjeljku predstavljamo najvažnije spoznaje o prijedlasu koje nalazimo u gramatikama hrvatskog jezika i drugim opisima.⁵ Gramatike i opisi prijedlas u većini tumače kao smjenu glasova *o > e* iza palatala (nepčanika) u određenim morfološkim okolinama.⁶ Najznačajnije morfološke okoline u kojima se provodi prijedlas odnose se na deklinaciju imenica, točnije na Njd. imenica a-promjene sr. r. (*blato ~ polje*), Ijd. imenica a-promjene m. i sr. r. (*sinom ~ mužem, blatom ~ poljem*) te duga mn. imenica m. r. (*sinovi ~ muževi*), a jedna se okolina

⁵ Popis konzultiranih gramatika nalazi se na kraju rada. Najrecentniji opis prijedlasa daje Marković (2013: 91–100), koji sažima postojeće opise. Opća mjesta iz gramatika i opisa ne citiramo posebno. Također ne dokumentiramo sva neslaganja i interne kontradikcije koje su često prisutne u opisima prijedlasa.

⁶ Iscrpní popis morfoloških okolina u kojima se provodi prijedlas daje Marković (2013: 92–95). Tih je okolina šest kod prijedlasa u slučaju smjene *o > e*.

tiče tvorbe pridjeva (*sinov ~ mužev*). Osim smjene *o > e* kao prijedlas se redovito tumači i smjena *e > u* u Vjd. imenica a-promjene muškog roda u istoj glasovnoj okolini (*frende ~ prijatelju*). Među novijim priručnicima jedino Marković (2013) kao drugu vrstu prijedlasa opisuje promjenu *ě > i* iza *j* (kao u *sějati > sijati*, usp. *sjeme*) i iza *o* nastalog vokalizacijom glasa *l* (*htěl > htěo > htio*, usp. *htjela*). Isto su činile i starije gramatike (npr. BHŽ 1954: 24, Maretić 1963: 121).⁷

Kao što smo već uvodno naveli u § 1, prijedlas je istraživaču posebno zanimljiv zbog nesustavnosti svojeg provođenja. U ovom se radu bavimo isključivo nesustavnostima u dvjema morfološkim okolinama u kojima su one najizrazitije – u Ijd. i sufiksu duge množine (isto Marković 2013: 98), što su ujedno okoline koje gramatike i druge studije redovito opisuju.⁸ U nastavku teksta damo sažeti prikaz tendencija koje se očituju pri nesustavnom provođenju prijedlasa u dvjema navedenim okolinama (§ 2.1),⁹ što će nam poslužiti kao uvod za razmatranje nesustavnosti kakve se očituju pri provođenju naknadnog prijedlasa (§ 2.2). Vidjet ćemo da se nesustavnosti u obama slučajevima mogu opisati istom tendencijom prisutnom u hrvatskom jeziku (§ 2.3).

2.1. Tipovi nesustavnosti

Kada je riječ o Ijd. i dugoj mn., nesustavnosti mogu biti dvojake, što smo već kratko spomenuli u uvodu. Prvi je tip nesustavnosti slučaj pri kojem se prijedlas **ne provodi** u slučajevima u kojima se očekuje. To se obično odnosi samo na Ijd., dok se prijedlas u dugoj mn. iza palatala provodi vrlo dosljedno (Ivić 1990: 295; usp. i primjere u § 2.3 niže). Naime dobro je poznato da se u Ijd. umjesto preglashenog *-em* često nalazi nepreglašeno *-om* u sljedećih nekoliko slučajeva: prvo, smjena *o > e* često se ne provodi ako jednosložna ili dvosložna imenica u slogu koji prethodi nastavku ima glas *e* (zato *Bečom* umjesto *Bečem* i *lupežom* umjesto *lupežem*).¹⁰ Pravilo nije apsolutno jer postoje imenice

⁷ Ranije su gramatike kao prijedlas opisivale i smjenu *ě > a* iza palatala kod glagola vrste III.2 (*trkěti > trčati*). Barić i dr. (1997: 610) to navode kao historijsku promjenu. Marković tu promjenu ne navodi u poglavlju o prijedlasu, iako je u poglavlju o palatalizaciji opisuje kao preglashavanje (2013: 108). Uzgred, kao prijedlas kod Maretića (1963: 121) tumači se i smjena *-ova- > -uje-* kod glagola na *-ovati* (*darovati ~ darujem*).

⁸ Poseban je slučaj nesustavnosti Vjd. imenica muškog roda, za koji gramatike navode brojna pravila i potpravila (npr. Babić i dr. 2002: 316–318). Konkretno riječ je o nastavku *-u* koji se redovito rabi ne samo s imenicama na palatal (*Prijatelju!*), već i s brojnim imenicama na nepalatala (npr. *Englezu!*). To rezultira nemogućnošću da se izvede jedinstveno pravilo. O tome najizvavnije govori Maretić, koji navodi da pravilne distribucije *e ~ u* u Vjd. nema te da je vjerojatno nikada nije ni bilo (1963: 142–143).

⁹ Kažemo „dvjema” jer dugu množinu promatramo kao jednu morfološku okolinu.

¹⁰ Marković (2013: 91) tumači da u tom slučaju zapravo dolazi do „dvostruke, kružne smjene”, pri kojoj *o* prelazi u *e* prema pravilu te se zatim disimilira u *o*.

kod kojih se prijelgas javlja bez obzira na disimilacijsku tendenciju (npr. Njd. *temelj* > Ijd. *temeljem*¹¹ te posuđenicama na *-ej* osim *muzej*,¹² usp. Lečić 2015: 391). Kod trosložnih imenica prijelgas se ipak provodi, vjerojatno zbog sufiksa *-telj* koji daje izrazitu prednost preglašenom Ijd., npr. *prijateljem* (usp. Težak i Babić 2007: 101). Drugo, recentne posuđenice¹³ na palatal većinom prihvaćaju oba oblika, npr. *imidžom/imidžem*^{14,15} (Marković 2013: 98). Treći su slučaj skupine *št* i *žd*, koje su izvorno palatalne, a danas se ponašaju neujednačeno, s tendencijom depalataliziranja, npr. *plaštom/plaštem* (Marković 2013: 98).¹⁶

Međutim nesustavnosti se pri provođenju prijelgasa mogu javiti i u glasovnim okolinama u kojima se prijelgas **ne očekuje**, odnosno iza nepalatala. U takvim slučajevima mogli bismo govoriti o analoškom širenju prijelgasa. U prethodnom je slučaju pak bilo moguće govoriti o povlačenju preglašenog oblika, odnosno o generalizaciji nastavka *-om* u Ijd. (usp. Mladenović 1977: 52–53). Treba napomenuti da palatali u fonološkom smislu čine funkcionalni (naravni) razred jer u glasovnim promjenama obično nastupaju zajedno (Jelaska 2004: 50, Marković 2013: 34).¹⁷ Među nepalatalnim okolinama u kojima se javlja prijelgas najčešće se spominju glasovi *c* i *r*. S jedne strane, prema dostupnim opisima prijelgas iza glasa *c* opisuje se ili kao gotovo pravilo ili se povezuje sa sufiksima *-(a)c*, *-l(a)c* i imenicom *stric*.¹⁸ S druge strane, imenice na *r* prijelgas imaju samo sa sufiksom *-ar*¹⁹ i imenicom *car*. Kod sufiksa *-ar* moguća su oba

¹¹ U ostatku ćemo ovog i sljedećih dvaju pododjeljaka u nekoliko navrata u bilješkama dati frekvencije konkurentskih oblika u Ijd. i u dugoj mn. iz internetskog korpusa *hrWaC*. Sve su pretrage obavljene u razdoblju od 1. do 15. kolovoza 2016. Za imenicu *temelj* rezultati su za Ijd.: *temeljem* 37 525; *temeljom* 112. Nije nevažna činjenica da se oblik *temeljem* poprijedložio (usp. *putem*).

¹² Npr. *sprejem* 1280; *sprejom* 385.

¹³ O recentnim posuđenicama kao relevantnom pojmu v. os. § 3.1.

¹⁴ *imidžem* 505; *imidžom* 428. Frekvencija preglašenog i nepreglašenog oblika kod recentnih posuđenica vjerojatno se razlikuje od imenice do imenice.

¹⁵ Zanimljivo je zamijetiti da među posuđenice spadaju i već spomenute imenice na *-ej*, koje (osim *muzej*) provode prijelgas relativno redovito (usp. bilj. 12), protivno dvjema upravo spomenutim tendencijama – protivno tendenciji disimilacije zbog *e* u prethodnom slogu i protivno tendenciji neprovođenja prijelgasa kod recentnih posuđenica. Taj nam primjer još jednom zorno pokazuje da je kod prijelgasa riječ o pojavi na koju istovremeno utječe niz čimbenika.

¹⁶ Kod nekih imenica *št* nije izvorno palatalno, npr. *mošt*, *gušt* (kod njih *št* ne potječe od *sk*). Zbog tog se razloga kod njih prijelgas ne javlja.

¹⁷ Prema mjestu oblikovanja palatali se dijele u dvije skupine. Ta je podjela isključivo fonetski relevantna te nema utjecaja na gramatičke, konkretno morfonološke procese (Jelaska 2004: 50–51).

¹⁸ Ako bi se uzelo da postoji pravilo o provođenju prijelgasa iza glasa *c*, tada bi se neke od iznimaka ponovno mogle objasniti ili disimilacijom (*zecom*) ili statusom recentne posuđenice (*vicom* uz *vicem*), odnosno istim tendencijama koje su prisutne i kod prijelgasa iza tradicionalnih palatala.

¹⁹ Neke gramatike spominju i imenice na *-ir* (npr. Raguž 1997: 11–12).

nastavka u Ijd., s tendencijom da se frekventnijom proglasi inačica bez prijedlasa (npr. Težak i Babić 2007: 101), a kod imenice *car* obratno je: preglašeni oblik smatra se običnijim.²⁰ Međutim u dugoj mn. (kod imenica koje je imaju) preglašeni su oblici iza *c* i *r* običniji.²¹ Pravilnost prijedlasa iza *c* i *r* navodi Markovića (2013: 91) da u formulaciji pravila o prijedlasu *o > e* uz tradicionalne palatale te skupove *št žd* svrsta i glasove *c r*. Takva objašnjenja imaju uporište u dijakroniji jer je *c* izvorno palatalni glas,²² što je slučaj i s glasom *r* kod imenica na *-ar* (Matasović 2014: 123). Stoga je u slučaju prijedlasa s tim dvama glasovima zapravo riječ o očuvanju glasovne promjene unatoč tome što je nestala fonološka okolina u kojoj se ta promjena provodi.²³ U tom smislu prijedlas iza *c* i sufiksa *-ar* nije primjer analoškog širenja prijedlasa, već primjer retencije (v. § 1). Dva su druga primjera prijedlasa iza izvornih palatala, a sinkronijskih nepalatala, imenica *put* (*putem* i *putom*, *putevi* i *putovi*; npr. Raguž 1997: 12, 32) te imenica *knez* s množinom *kneževi* uz *knezovi* (npr. Težak i Babić 2007: 102). O njima ćemo još govoriti na više mjesta u radu. Spomenimo još da se u vezi s imenicom *put* u jezičnom savjetništvu obično spominje značenjska razlika između oblika s prijedlasom (metaforičko značenje) i bez njega (doslovno značenje). S obzirom na to da nije posve jasno koliko ta razlika ima utemeljenja u stvarnoj jezičnoj uporabi, na nju se u ovom tekstu više neće moći osvrnuti. Kod imenice *knez* pak konkurentskim se oblicima ne pripisuje nikakva razlika u značenju.

Ipak, kao što smo spomenuli u uvodu, postoje glasovne okoline u kojima se prijedlas provodi, a gdje za to nema utemeljenja u dijakroniji. To su slučajevi naknadnog prijedlasa iza glasa *s*, glasa *t* (osim kod *put*) i glasa *z* (osim kod *knez*).²⁴ Uz već rečeni Markovićev (2013: 99) kratki osvrt, prijedlas iza glasova *s z t* (i *r*) sporadično se spominje u nizu gramatika i drugih priručnika, ali bez detaljnijeg opisa. U sljedećem pododjeljku prikazujemo te slučajeve.

²⁰ Lečić (2015) donosi rezultate ankete koja ugrubo potvrđuje iznesenu tvrdnju – imenice na *-ar* govornicima su prihvatljivije bez prijedlasa, a imenica *car* s prijedlasom.

²¹ Npr. *carevi*, a kod im. na *c* dolazi i do palatalizacije (*stričevi*, *zečevi*), osim kod posuđenica (*blicevi*, *vicevi*). V. npr. Raguž (1997: 17).

²² Maretić (1963: 40) i Ivić (1990), primjerice, među palatalima navode i glas *c*.

²³ To je sigurno slučaj kod *r* koje se depalataliziralo. Kod glasa *c* nije jasno treba li ga u tom slučaju svrstati među palatale ili ne, odnosno treba li glas *c* uvrštavati u fonološku okolinu u kojoj se prijedlas očekuje ili u kojoj se samo očuvao. Smatramo da je glas *c* bolje uvrstiti u pravilo o prijedlasu zbog sustavnosti kojom se provodi, a koja je paralelna situaciji kod imenica na palatal (usp. bilj. 18).

²⁴ Slučajevi naknadnog prijedlasa postoje i iza glasa *r*, npr. *sirevi*, *čirevi*, *pirevi*. O njemu ćemo posebno govoriti u ovom radu, već ćemo obrađivati samo imenice na *s t z*. U § 2.2 navodit ćemo međutim iznimno i slučajeve kada se spominju imenice na *r*.

2.2. Naknadni prijelgas iza *s t z* u dosadašnjoj literaturi

Među novijim gramatikama i rječnicima naknadni se prijelgas spominje (iako nikada pod tim imenom) kod Raguža (1997: 17–18, 2010: 29) s imenicama *nos*, *mlaz*, *mraz* (samo izd. iz 2010.), *kurs*, *sir* u kontekstu duge mn. Preglašeni oblici proglašavaju se rjeđima „u normi”. U Barić i dr. naknadni se prijelgas ne spominje, ali se, očito previdom, u prikazu sklonidbenih obrazaca pojavljuje imenica *mraz* s množinom *mrazevi* iako bi prema opisu na tom mjestu trebala biti oprimirana imenica na završno *c* koja znači što neživo (1997: 117). Nadalje, nešto govora o naknadnom prijelgasu ima u Hrvatskom jezičnom savjetniku (odsad HJS, str. 140), u kojem se navodi da u dugoj mn. ne treba upotrebljavati *-ev-* kod imenica kao što su *mlaz*, *mraz*, *kurs*, *sir*. Za im. *put* i *kut* navodi se da imaju oba tipa duge mn., ali se ne daje preporuka. Težak i Babić, zanimljivo, za razliku od svih ostalih gramatika upućuju na pogrešnu upotrebu preglašenog nastavka u Ijd. iza *s z* navodeći pravilne oblike *nosom*, *pojasom*, *mlazom*, *mrazom*, *obrazom*, a bez spomena o istoj pojavi u dugoj mn. (2007: 102).

Od starijih priručnika navest ćemo Pavešić (1971), u kojem se upozorava na „nedovoljno opravdane oblike” kao što su *kutevi*, *kursevi*, *mrazevi*, za koje se kaže da se javljaju „u posljednje vrijeme sve više” (Pavešić 1971: 340). Zanimljivi su i primjeri u rječničkom dijelu istog priručnika, gdje se pod natuknicom *-ev-* upozorava na neprihvatljivost preglašene duge mn. iza *s z* (ispravni su primjeri *pojasovi*, *nosovi*, *mrazovi*, *mlazovi*). Preglašeni se oblici tumače kao dijalektalni. U BHŽ-u (1954: 44) navodi se da neke imenice imaju mn. na *-ev-* analogijom prema imenici *putevi*, npr. *kutevi*, *mlazevi*, *mrazevi*, *nosevi*, *sirevi* te tuđice *krosevi*, *kursevi*. Isto tako, takvi se oblici ne prihvaćaju kao „književni”. U radovima srpskih autora iz istog razdoblja preglašeni oblici duge mn. imenica na *s t z* navode se kao uobičajeni i bliži govornicima suvremenog jezika (Mladenović 1977: 54). Ivić usto navodi da se preglašeni oblici javljaju „obično u književnom jeziku istočnih krajeva”, a da „u zapadnim krajevima” prevladavaju nepreglašeni oblici (1990: 295–296). Autori navode primjere kao što su *putevi*, *šutevi*, *mrazevi*, *mlazevi*, *kursevi*, *nosevi*, *pojasevi*.

U djelima iz prve polovice 20. stoljeća nalazimo sljedeće reference. Kod Jurišića (1992 [1944]: 138) bilježimo prijelgas kod imenice *kut*, koji navodi da se pogrešno govori *kutem* i *kutevi* u „školskom jeziku”. U Florschützovoj gramatici nema izravnog spomena naknadnog prijelgasa, iako se eksplicira da iza *z* dolazi *-ov-* (1916 [2002]: 26) te se daje primjer *mrazovi*, što bi moglo upućivati na potrebu autora da razriješi moguće nedoumice o ispravnom obliku. Maretić slično Florschützu eksplicira pravilo o *-ov-* iza *z* (uz jedan od primjera *mrazovi*). Maretić usto spominje preglašeni oblik *pojasevi*, umjesto kojeg se preporučuje nepreglašeni oblik *pojasovi* (1963: 145).

Normativne preporuke u gornjim slučajevima vjerojatno su vođene i kod starijih i kod novijih domaćih autora principom da naknadno preglašene oblike ne treba upotrebljavati zato što to nije povijesno (dijakronijski) opravdano.

Gornji pregled literature pokazuje da se u 20. stoljeću naknadni prijedlas iza *s t z* sustavnije spominje tek polovicom 20. stoljeća. Ostaje nejasno je li se ranije od toga taj fenomen pojavljivao, jer se u gramatikama iz prve polovice 20. stoljeća osim imenice *pojas*, koju spominje Maretić, ne spominje nijedna od imenica potvrđenih u BHŽ-u i kasnijim gramatikama (*nos, mraz, mlaz, sir* itd.). U ovom se radu pitanjem postanka i širenja te pojave nećemo detaljnije baviti, osim u onoj mjeri u kojoj nam to sugeriraju korpusni nalazi, npr. kod imenica na *t* (§ 3.1.2).

Konačno, primjetno je da se u citiranim priručnicima uvijek navodi pet ili šest istih imenica. Jedino Marković (2013: 99) navodi nekoliko dodatnih, a koje smo već spomenuli u uvodu: *pir, bris, bus, štos, kiks, šut, print*. Većina se njih u hrvatskom jeziku pojavila u novije vrijeme.

Na temelju svega iznesenog u ovom odlomku najvažnijim smatramo sljedeća pitanja. Prvo se pitanje tiče broja imenica koje se pojavljuju s naknadnim prijedlasom, osim već spomenutih pet ili šest. Drugo je pitanje frekvencije preglašanih oblika tih imenica u odnosu na nepreglašene oblike. Istraživanje koje daje odgovor na ta dva pitanja središnji je dio našeg rada i predstavljamo ga u § 3. No prije toga u § 2.3 na temelju svega izloženog u § 2.1 i § 2.2 iznosimo nekoliko generalizacija o nesustavnostima pri provođenju prijedlasa u hrvatskom jeziku.

2.3. Generalizacije o nesustavnostima pri provođenju prijedlasa

Ako se pažljivo prouči sve pobrojeno u § 2.1 u vezi s izostankom prijedlasa iza palatala, može se uočiti da se kao iznimke redovito navode primjeri Ijd. (usp. i navod iz Ivić 1990: 295 gore). Nadalje, u slučajevima naknadnog prijedlasa iza *s t z* iz § 2.2 redovito se spominje duga mn., a Ijd. rijetko. Marković (2013: 99) među primjerima naknadnog prijedlasa također navodi samo množinske oblike. Pogledajmo kako se to može objasniti.

Smatramo da u slučaju imenica na palatal i ostalih glasovnih okolina koje su izvorno palatalne nesustavnosti zahvaćaju samo Ijd., a duga mn. obično ostaje nezahvaćena.²⁵ Primjer su imenica *prišt: prištom/prištem*, ali samo *prištevi*

²⁵ Nije jasno postoji li slučaj koji bi se mogao iščitati iz nekoliko primjera u Marković (2013: 98), a u kojem bi postojale dvostrukosti u obama slučajevima, odnosno slučaj u kojem bi broj posvjedočenih preglašanih i nepreglašanih oblika bio približno jednak i u Ijd. i u dugoj mn. Marković kao primjer navodi, između ostalih, i imenicu *blic*, za koju niže u tekstu pokazujemo da preglašeni oblik dominira u dugoj mn., dok su u Ijd. zastupljeni i preglašeni i nepreglašeni oblik. Za konkretnije zaključke u vezi s tim trebalo bi u zasebnoj studiji istražiti sve imenice koje navodi Marković.

itd.²⁶ ili *blic*: *blicem/blicom*, ali samo *blicevi*.²⁷ U usporedbi s tim naknadni prijeglas iza *s t z* redovito se sreće u dugoj mn., ali je u Ijd. znatno rjeđi. To potvrđuju, kao što ćemo vidjeti, i naši podatci u § 3. Ako te dvije opservacije sažmemo u jednu generalizaciju o prijeglasu u Ijd., možemo reći da je Ijd. prvi koji će početi nesustavno provoditi prijeglas u glasovnim okolinama u kojima bi se prijeglas prema pravilu trebao beziznimno provoditi, a istovremeno se prijeglas neće proširiti na okoline u kojima se ne očekuje. Primjerice, duga množina *printevi* nastala je vjerojatno analogijom prema *putevi*, ali se istovjetni proces nije dogodio u Ijd., odnosno *putem* nije dao **printem* (v. § 3.2).

S obzirom na sve rečeno, smatramo da je moguće izreći generalizaciju koja se odnosi na sve imenice kod kojih se prijeglas očekuje (imenice na palatale, glasove *c r* i skupine *št žd*), s iznimkom im. *put*, a ako se uzme Ijd. kao polazišni parametar:

1) Ako Ijd. ima samo *-em*, u množini će biti samo *-ev-*.

To je slučaj u kojem se prijeglas beziznimno provodi (npr. *koš*).

2) Ako Ijd. ima oboje, u množini će biti samo *-ev-* (npr. *blic*, v. bilj. 27). Kao što smo rekli, postojanje primjera s dvostrukostima *i* u Ijd. i u dugoj mn. (osim imenice *put*) trebalo bi tek dokazati.

Kod imenica kod kojih se prijeglas očekuje posvjedočeni su svi slučajevi koji su dopušteni pod 1) i 2). Kao što ćemo vidjeti u nastavku, imenice na *s z t* važne su jer dopunjuju našu generalizaciju primjerima izostanka prijeglasa u Ijd., ali prisutnošću dvostrukosti ili dominacijom preglāšenog lika u dugoj mn., npr. *brisom*, ali *brisevi/brisovi* (§ 3.1.1). Stoga dodajemo i treću generalizaciju:

3) Ako Ijd. ima samo *-om*, u množini je moguće troje:

samo *-ov-* (to su imenice bez prijeglasa, npr. *sin*)

-ov-/-ev- (npr. *as* u Prikazu 2 u § 3.1.1)

samo *-ev-* (npr. *bus* u Prikazu 2 u § 3.1.1).

Generalizacija nam, pojednostavljeno rečeno, pokazuje da ta dva oblika funkcioniraju neovisno s obzirom na nesustavnosti jer one odvojeno zahvaćaju dugu mn. i odvojeno Ijd. Na to ćemo se vratiti u § 3.2.

3. Imenice na završno *s t z* s prijeglasom u korpusu *hrWaC*

U ovom odjeljku predstavljamo istraživanje provedeno na imenicama koje u nominativu jednine završavaju na *s t z*. U § 2 smo kao područje istraživanja

²⁶ *Prišt – prištem* 11, *prištom* 17; *prištevi* itd. 979, *prištovi* itd. 8. Oznaka „itd.” nakon Nm. kod ove imenice i im. *blic* u sljedećoj bilj. znači da navedeni broj pojavljivanja obuhvaća sva četiri množinska oblika. O pretrazi v. bilj. 11.

²⁷ *Blic – blicem* 162, *blicom* 252; *blicevi* itd. 830; *blicovi* itd. 20.

odredili Ijd. i dugu mn. imenica a-promjene muškog roda. U prikazu rezultata istraživanja prvo prikazujemo rezultate za dugu mn. (§ 3.1), a tek nakon toga za Ijd. (§ 3.2). Pokazat će se da je to opravdano jer je naknadni prijedlas u Ijd. u usporedbi s dugom mn. slabo raširen.

3.1. Duga množina na *-ev-*

Kako bismo iz korpusa *hrWaC* prikupili relevantne oblike, upotrijebljeni su sljedeći regularni izrazi:²⁸

[word="*.sevi"]|[word="*.sevima"]|[word="*.seva"]|[word="*.seve"]
 [word="*.tevi"]|[word="*.tevima"]|[word="*.teva"]|[word="*.teve"]
 [word="*.zevi"]|[word="*.zevima"]|[word="*.zeva"]|[word="*.zeve"]

Nakon što su za svaki regularni izraz izlistane konkordancije, s pomoću funkcije *Frequency* u korpusnom sučelju *No-Sketch Engine* odabran je prikaz frekvencije lema u dobivenim konkordancijama. Ti su popisi snimljeni u obliku tablice i izvezeni u tablice *MS Excela*. Unutar tablice sve su leme ručno pregledane te su isključeni svi šumovi,²⁹ uvijek uz provjeru konkretnih primjera u konkordancijama. U Tablici 1. za svaki glas dajemo ukupni broj posvjedočenih lema s preglašenom dugom mn. te broj lema s više od 100 i više od 10 primjera preglašene duge mn.³⁰

Završni glas	ukupno lema	leme ≥ 100	leme ≥ 10
glas <i>s</i>	189	22	54
glas <i>t</i>	165	11	30
glas <i>z</i>	38	3	10

Tablica 1.

²⁸ Navedeni regularni izrazi traže sve riječi koje završavaju na *-sevi*, *-tevi*, *-zevi* itd., što predstavlja četiri moguća množinska oblika (N, DLI, G i A). Znak „|” između uglatih zagrada znači ‘ili’.

²⁹ Odziv korpusa bio je razmjerno dobar. Jedini značajniji šum došao je od regularnih izraza koji sadržavaju *s* i *z*. Naime, u pisanju na internetu često se ne pišu dijakritici te su, primjerice, vrlo frekventan pogodak bile imenice poput *leš*, *muž*, *puž*, *križ*. Usto su kod imenica na *z* šum često činile riječi, obično prezimena, na *-tz* i *-cz*. Sve rečeno u ovoj bilješci vrijedi i za pretragu preglašanih oblika Ijd. u §3.2.

³⁰ Imenice na *s* prikupljene su i obrađene u svibnju 2016., kada je javno bila dostupna verzija *hrWaC* 2.1, a isto je istraživanje za imenice na *t* i *z* obavljeno u srpnju 2016., kada se već bila pojavila verzija *hrWaC* 2.2. Među dvjema verzijama nema razlika koje bi utjecale na usporednost dvaju setova podataka.

Odmah je uočljivo da je broj imenica na završno *z* s prijelglasom u dugoj mn. znatno manji nego broj imenica na *s* i *t*. Imenice na završno *s* ističu se pak kao najfrekventnije. U nastavku za svaki glas dajemo popis najfrekventnijih lema s preglašenom dugom mn., frekvencije nepreglašenih oblika za isti skup imenica te kratki komentar. Puni popis svih lema na završno *s* i *t*³¹ s više od 10 potvrda preglašene duge mn. dan je u Dodatku.³²

3.1.1. Imenice na završno *s*

U Prikazu 1. mogu se vidjeti imenice s više od 100 primjera preglašene duge mn.^{33,34}



S obzirom na naznake da je kod naknadnog prijelgasa možda riječ o recentnoj pojavi (v. § 2.2), posebno ćemo se osvrnuti na podrijetlo imenica s Prikaza

³¹ Za glas *z* vidi bilj. 42.

³² U Dodatku su dana i kratka objašnjenja o postupcima normalizacije oblika. U radu smo kod imenica s više grafijskih varijanata u tablicama i prikazima uvijek upotrebljavali najfrekventniju grafiju. U Dodatku su imenice navedene sa svim grafijskim varijantama.

³³ Među imenicama s brojem preglašenih oblika većim od 100 jedino su *pojas* i *minus* prave dvosložne riječi. Imenice *remiks*, *minibus* složene su s prefiksoidima te vrlo vjerojatno primaju dugu mn. prema nesloženoj imenici (usp. Raguž 1997: 19–20). Dvosložna imenica *minus* dugu mn. vjerojatno duguje supojavljivanju s im. *plus* u koordinaciji: *plusevi* i *minusi* > *plusevi* i *minusevi*.

³⁴ Napomene uz neke od imenica: 1) imenica *faks* javlja se u obama značenjima ('fakultet' i 'telefaks'); 2) imenica *boks* javlja se u značenju 'ogradaeni prostor'; 3) imenica *pas* javlja se u sportskom značenju 'dobačaj, dodavanje'; 4) imenica *pips* dolazi iz područja investicijskog banarstva ('Profit ili gubitak od transakcije iskazuje se u pipsevima.' http://www.investicije.biz/fo-rex_pojmovi.html, pristupljeno 29. kolovoza 2016.).

1. Među lemmama s više od 100 primjera preglashene duge mn. lako je uočiti veći broj imenica koje su se u hrvatskom jeziku pojavile u drugoj polovici i krajem 20. stoljeća (*bus, plus, faks, boks, (re)miks, pas, čips, minus, pips, boss*).³⁵ Većinom su posuđene iz engleskog, iako su neke od imenica otprije postojale, ali su zadobile nova značenja (npr. *plus* ‘prednost’ i *minus* ‘nedostatak’). U skupinu recentnih riječi pripada i novotvorenica *bris*, koja se pojavila polovicom 20. stoljeća.³⁶ Isti se trend može uočiti i kod imenica s manje od 100 preglashenih oblika duge mn. (v. Dodatak).

Postavlja se stoga pitanje govori li nam možda velik broj recentnih posuđenica koje imaju brojne preglashene oblike duge mn. nešto o produktivnosti te pojave. Da bismo provjerili tu tvrdnju, na jednak način kao što je opisano gore prikupljene su sve imenice koje imaju oblike nepreglašene duge množine frekventnije od 100. Tih je imenica 29. Među njima je i šest recentnih posuđenica iz Prikaza 1. (*bus, plus, faks, boks, pas, boss*). Nadalje, među tih 29 imenica našli smo i pet recentnih posuđenica koje imaju gotovo isključivo nepreglašenu dugu mn., uz zanemariv broj potvrda s prijeglasom: *dres* (-ev- 22), *gas* i *SMS* (-ev- 2), *flaps*³⁷ i *stres* (-ev- 0). Kod imenica koje završavaju na -es mogli bismo prizvati disimilaciju (kao kod *ježom*), ali za imenice *gas* i *flaps* to ne vrijedi. Na temelju tih dvaju podataka zaključili smo da nema nepobitnih dokaza da recentne posuđenice značajno daju prednost preglashenim oblicima. Ipak, smatramo da velik broj recentnih posuđenica s prijeglasom upućuje na živost te pojave te na njezinu sposobnost da se proširi na nove imenice nauštrb nepreglašene množine. Konačno, među imenicama na -ov- velik je broj imenica slavenskog podrijetla (*glas, ples, čas, trs* itd.) koje se rijetko nalaze s preglashenom dugom mn. (usp. popis u Dodatku), što nas upućuje da stariji sloj imenica nije zahvaćen širenjem preglashenih množinskih oblika.

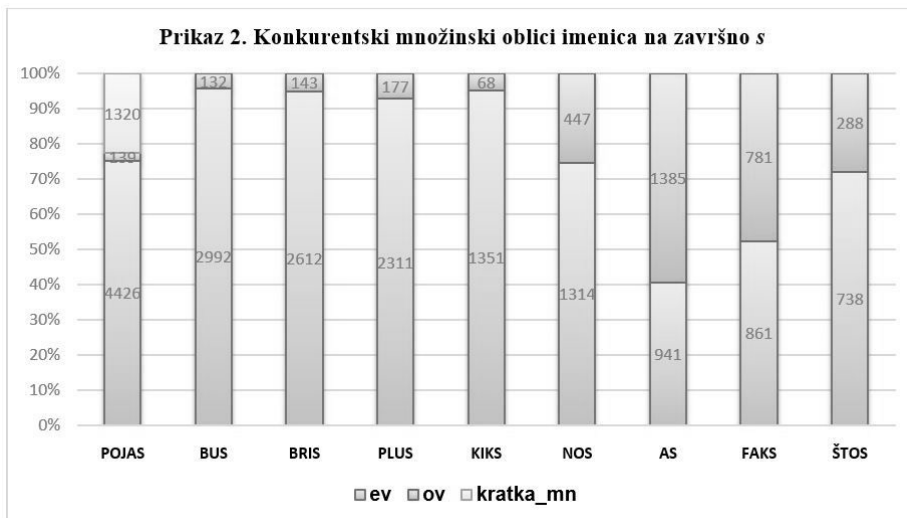
Konačno, promotrimo odnos konkurentskih preglashenih i nepreglšenih oblika kod devet imenica iz Prikaza 1. Rezultati su dani u Prikazu 2. Uz svaki oblik naveden je broj posvjedočenih primjera.³⁸

³⁵ Naši rječnici ne bilježe vrijeme pojavljivanja pojedine riječi te smo se u utvrđivanju vremena posuđivanja oslonili na potvrde (tj. njihov izostanak) u Rječniku MH/MS i Anić (1994). Za dataciju je koristan i Minervin Rječnik novih riječi. Za riječi potvrđene u Rječniku MH/MS poput *bis, kiks, kurs, bas* smatramo da su posuđene u prvoj polovici 20. stoljeća ili ranije. Za imenicu *as* nađena je potvrda u AR-u s polovice 19. stoljeća.

³⁶ Riječ *bris* nalazimo naime u Rječniku MH/MS kao neologizam. Dataciju pojavljivanja podupire i kritika iste riječi s normativnog gledišta u Pavešić (1971).

³⁷ *Flapsovi* ili *zakrilca* dijelovi su zrakoplova (HER: s. v. *zakrilca*).

³⁸ Frekvencije u Prikazu 2. dobivene su iz korpusa nešto drukčijom metodom nego što je to slučaj kod Prikaza 1. Naime pretraga je polazila od lema (npr. *pojas*), a ne od regularnih izraza. Za svaku lemu izlistane su frekvencije pojedinih množinskih oblika te su one zbrojene za pojedini tip množine (preglašena/nepreglašena duga mn., kratka mn.). To je učinjeno radi uštede vre-



Rezultati iz Prikaza 2. donekle iznenađuju. Od devet imenica tek je kod jedne (*as*) nepreglašena duga množina frekventnija (ali ne i snažno dominantna), dok je kod imenice *faks* broj oblika približno isti. Kod prvih pet imenica preglašena duga množina izrazito dominira. Predstavljeni rezultati pokazuju ne samo da je naknadni prijelgas *s* imenicama na *s* prisutan kod velikog broja imenica nego i to da su kod imenica *s* velikim brojem potvrda preglašene duge mn. oblici bez prijelgasa često slabo zastupljeni.

3.1.2. Imenice na završno *t*

Kao i u prethodnom slučaju, počinjemo s prikazom lema *s* više od 100 potvrda preglašene duge množine:

U Prikazu 3. manje je imenica nego kod glasa *s*, njih 11. Prisutnost recentnih posuđenica manje je izražena, odnosno većina imenica ima slavenske korijene

mena. Takav je postupak dao nešto drukčije rezultate za preglašenu dugu mn. nego što se može vidjeti u Prikazu 1. Međutim, razlike nisu značajne (brojke u Prikazu 1. za pojedinu lemu veće su za desetak primjera). U prikaz nismo uključili neke imenice kod kojih pretraga leme nije dala dovoljno slične rezultate (npr. *remiks*, *miks*, *boss*). Tako smo došli do devet prikazanih imenica. Konačno, treba reći da su kod većine imenica zabilježeni oblici kratke množine, ali su oni zbog niske frekvencije izostavljeni iz prikaza, s iznimkom imenice *pojas*. Za tu se imenicu često tvrdi da ovisno o množinskom obliku ima različito značenje (npr. ŠkRj: *s. v. pojas*). Međutim, nasumični pregled primjera iz korpusa pokazuje da se oba množinska oblika rabe u obama značenjima pa su oblici kratke množine uključeni u prikaz.



ili je riječ o starijim posuđenicama: *kult, pult, mošt, kist, ocat, takt, štit, bunt*.³⁹ Nadalje, smatramo da se kod imenica na *t* može naslutiti fonološka struktura na temelju koje se događa analoško širenje prijelgasa. S jedne strane, prve tri imenice i njihove složenice (*put, kut, šut; autoput, centaršut*) završavaju na *-ut*.⁴⁰ S druge strane, gotovo sve imenice frekventnije od 10 imaju složen odstup sloga; među njima su skupovi *-nt, -st, -lt, -št, -jt, -kt* itd. Odstup *-nt* posvjedočen je pet puta (*print, sprint/šprint, sint, joint/džoint, bunt*), a odstup *-st* četiri (*post, spust, kist, tost/toast*). Dijakronijski gledano, kao što smo već naveli u § 2, jedino je imenica *put* stara meka osnova. Ona je istovremeno vrlo frekventna i kao takva vjerojatan je model prema kojem se prijelgas proširio na ostale imenice koje završavaju na *t*. Prvo su vjerojatno bile zahvaćene im. na *-ut*. Ista slogovna struktura vjerojatno je utjecala na širenje prijelgasa i na imenice sa složenim odstupom sloga. Naime, velik broj imenica s preglašenom mn. u jezgri sloga ima glas *u* (*spust, pult* itd.), odnosno prijelgas se proširio na imenice strukture *-uCt* (*C* = bilo koji suglasnik). Usporedbe radi, sličan se model ne može ustanoviti kod preglašene duge mn. imenica na *s* iz prethodnog pododjeljka.

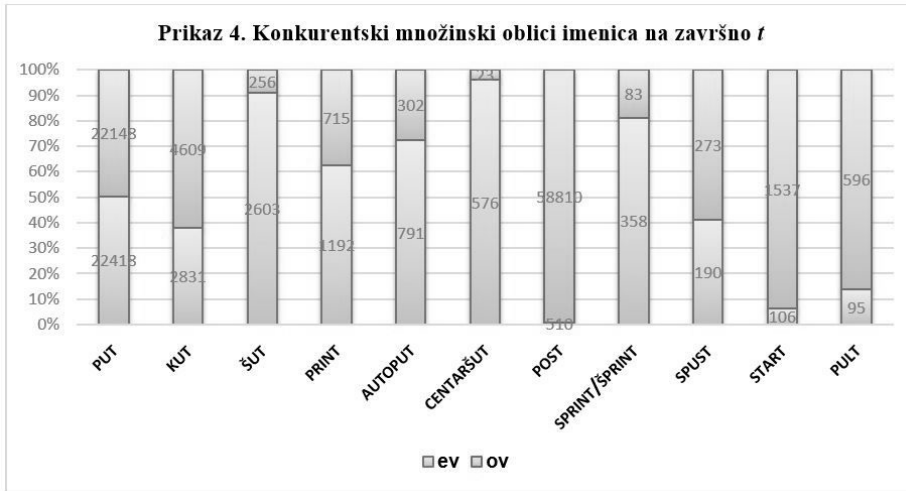
Konačno, promotrimo kakav je omjer frekvencija množinskih oblika za 11 imenica na *t* koje imaju više od 100 primjera preglašene duge množine:⁴¹

Rezultati usporedbe razlikuju se od rezultata kod imenica na *s* (Prikaz 2.) u dva glavna elementa. Prvo, manje je izražena dominacija preglašene množi-

³⁹ Kod imenice *mošt* završno *št* nije izvorno palatalno (usp. §2.1 i bilj. 16).

⁴⁰ Kod imenice *šut* analogiju prema *putevi, kutevi* spominje i Marković (2013: 28).

⁴¹ Dizajn pretrage isti je kao za imenice na *s* (v. bilj. 38). Samo imenica *print* nije pretraživana na opisani način zbog nepouzdatih podataka, a frekvencije su prikupljene s pomoću regularnog izraza *printov.*|printev.**.



ne. Podsjetimo, kod imenica na *s* samo kod dviju imenica preglrašeni oblik nije snažno dominirao (*as* i *faks*), već je zastupljenost dvaju likova kod imenice *faks* bila približno jednaka, a kod imenice *as* nepreglašeni lik dominirao je s udjelom od oko 68 % primjera. Nasuprot tome, ovdje vidimo nejednoliku raspodjelu, s nekim imenicama kod kojih dominira preglrašeni oblik (*šut*, *centaršut*, *sprint/šprint*) i drugima kod kojih dominira nepreglašeni oblik (*post*, *start*, *pult*). Drugi element različit od imenica na *s* taj je što kod dviju od triju imenica s najvećim brojem zabilježenih pojava duge mn. preglrašeni oblik ne dominira (*put* i *kut*, za razliku od *šut*). Možda bi razlog tomu trebalo tražiti u tome što su to riječi koje su često predmetom jezičnih savjeta (usp. § 2, os. § 2.1) te bi se moglo pretpostaviti da u tekstovima na standardnom jeziku dolazi do prepravljivanja preglšašenog oblika u nepreglašeni. Tako se može lakše objasniti i to da slogovno slična imenica *šut* ima dominantan preglrašeni oblik. Naime, radi se o riječi koja se u značenju posvjedočenom u korpusu ('udarac') uglavnom rabi u i inače žargonizmima bogatom sportskom novinskom stilu.

3.1.3. Imenice na završno *z*

S obzirom na malen broj pronađenih primjera ovdje rezultate prikazujemo u obliku tablice. Posvjedočeno je samo 10 imenica s više od 10 primjera preglšane duge mn., koje su popisane u Tablici 2.:⁴²

⁴² Iz istog razloga te imenice nećemo posebno prikazivati u Dodatku.

Imenica	mn. -ev-
<i>mraz</i>	472
<i>mlaz</i>	177
<i>piz</i> (mjera za količinu droge, HER)	117
<i>kviz</i>	46
<i>dizz</i> (dizajn)	29
<i>friz</i>	18
<i>griz</i>	18
<i>motomraz</i> (Djed Mraz na motoru)	14
<i>džuz</i> (10 listova Kur'ana, HER)	12
šiz	12

Tablica 2.

Rezultati kod glasa *z* razlikuju se od rezultata za prethodna dva glasa – samo su tri imenice posvjedočene s više od 100 primjera preglašene duge mn., a nema nijedne imenice s više od 1000 potvrda. Omjer preglašanih i nepreglašanih oblika za tri imenice s više od 100 potvrda iz Tablice 2. dajemo u Tablici 3.:⁴³

Imenica	mn. -ev-	mn. -ov-
<i>mraz</i>	471	598
<i>mlaz</i>	175	638
<i>piz</i>	116	3

Tablica 3.

Rezultati u Tablicama 2. i 3. pokazuju nam da osim triju imenica (*mraz*, *mlaz*, *piz*) naknadni prijeglas nije znatnije zahvatio tu skupinu imenica. O točnim se uzrocima može samo nagađati, ali na slabiju zastupljenost prijeglasa kod imenica na *z* u korpusu utjecala su, smatramo, barem tri čimbenika. Prvo, jednosložnih imenica m. roda na završno *z* općenito ima znatno manje nego

⁴³ Razlike u frekvencijama im. *mraz*, *mlaz* i *piz* u Tablicama 2. i 3. objašnjene su u bilj. 38.

imenica koje završavaju na *t* i na *s* – primjerice u Matešić (1967) posvjedočeno je tek 15 jednosložnih imenica na završno *z* koje se i danas normalno upotrebljavaju u hrvatskom jeziku,⁴⁴ prema više od 50 jednosložnih imenica na *s* i gotovo 80 jednosložnih imenica na *t* (ne uključujući im. na *št*). To nam pokazuje da je manji broj imenica na *z* zahvaćenih naknadnim prijeglasom dijelom posljedica toga da je imenica na koje bi se prijeglas mogao proširiti jednostavno manje. Drugo, kao razlog se može pretpostaviti i nepostojanje frekventne imenice koja bi analoški utjecala na imenice na *z* na način na koji je imenica *put* utjecala na imenice na *t* (v. gore § 3.1.2). Primjerice, jedna od vrlo frekventnih jednosložnih imenica na *z* jest imenica *niz*, koja ima manje od 10 zabilježanih oblika s *-ev-* prema više od tisuću s *-ov-*. Treće, imenice koje jesu zahvaćene prijeglasom nisu osobito frekventne (*mraz* ima 8850 pojava, *mlaz* 5603).

Ipak, ako se pogleda broj preglashenih množinskih oblika kod imenica na *t* slične frekvencije: npr. *spust* s ukupnom frekvencijom od 8455 pojava ima ih 216, a *pult* s frekvencijom 6230 njih 117, tada ispada da broj posvjedočenih oblika s preglashenom množinom kod imenica na *z* i nije toliko nizak za imenice te frekvencije. Ono što nedostaje, kao što smo već spomenuli, imenice su visoke frekvencije koje bi mogle analoški utjecati na ostale imenice. Visokofrekventne imenice istovremeno bi bile vidljivije u korpusu. Stoga zaključujemo da je preglasheni oblik duge mn. kod imenica na *z* slabije zastupljen u korpusu i zbog svoje slabije raširenosti, odnosno manjeg broja zahvaćenih imenica, ali i zbog toga što jednosložnih imenica na *z* ima relativno malo.

Konačno, ne treba zaboraviti imenicu *knez*, kod koje je završno *z* izvorno palatalno (nastalo je od glasa *g* preko *dz*, Holzer 2011: 53, 112), iako ona u dugoj mn. ima i palatalizaciju: *kneževi*. Stoga ona vjerojatno nije mogla poslužiti kao model za širenje prijeglasa, a čini se da preglasheni oblik bez palatalizacije (**knezevi*) nije ni posvjedočen tijekom povijesti jezika. Kod imenica *mraz* i *mlaz* glas *z* nije izvorno palatalni (npr. Jurišić 1992: 105, 114), a imenica *piz* posuđenica je iz talijanskog (HER: s. v. *piz*). Zanimljivo je primijetiti da upravo nestandardna i žargonska imenica *piz* pokazuje dominaciju preglashene duge mn, što smo vidjeli i kod drugih takvih imenica gore (npr. *plus*, *kiks*, *šut*, *centaršut*).

3.2 Instrumental jednine *-em*

Primjeri preglashenog ljd. imenica na *s t z* u korpusu su prikupljeni sljedećim trima regularnim izrazima:

⁴⁴ Te su imenice (redom pojavljivanja u rječniku): *gaz*, *jaz*, *mlaz*, *gmaz*, *mraz*, *srz*, *džez*, *sljez*, *knez*, *rez*, *vez*, *niz*, *friz*, *griz*, *guz*.

[word="*.sem"]

[word="*.tem"]

[word="*.zem"]

Nađeno je relativno malo potvrda, većinom niske frekvencije, i to samo za glaseve *s* i *t*.⁴⁵ Rezultate dajemo u Tablicama 4. i 5. za leme frekventnije veće od 10.

Glas <i>s</i>	Ijd. <i>-em</i>	Ijd. <i>-om</i>
<i>bus</i>	167	4092
<i>nos</i>	158	6388
<i>pojas</i>	89	2203
<i>plus</i>	27	534
<i>kiks</i>	12	134

Tablica 4.

Glas <i>t</i>	Ijd. <i>-em</i>	Ijd. <i>-om</i>
<i>put</i>	231724	2409
<i>kut</i>	1987	2787
<i>šut</i>	355	830
<i>autoput</i>	293	773
<i>centaršut</i>	54	164

Tablica 5. Kod imenice *put* nije bilo moguće razlikovati imenicu *put* i prilog/prijedlog *putem*.

Rezultati pretrage upućuju na zaključak da naknadni prijedlas u Ijd. nije uobičajen. Jedina imenica koja ima frekventniji preglasheni oblik, i to značajno, jest imenica *put*, kod koje je preglasheni nastavak prežitak stare palatalne deklinacije (Matasović 2008: 197, 198) – jednako kao što je to slučaj i u dugoj množini. Preostale četiri imenice iz Tablice 5. imaju nezanemariv udio preglashenih oblika te usto završavaju na *-ut* – ponovno se, dakle, pokazuje djelovanje glasovne analogije prema imenici *put* kakvu smo vidjeli i u dugoj mn. u § 3.1.2.⁴⁶

Odgovor na pitanje zašto imenice na *s* imaju toliko slabije zastupljene preglashene oblike u Ijd. od imenica na *t* ako imenice na *s* imaju frekventniji i rašireniji prijedlas u dugoj mn. leži u generalizacijama koje smo naveli u § 2.3. Na-

⁴⁵ Za glas *z* nema preglashenih oblika Ijd. frekventnijih od 10. Pretraga preglashenog Ijd. za pet najfrekventnijih imenica iz Tablice 2. dala je ove rezultate: *mrazem* 5; *mlazem* 6; *dizzem* 1. Oblici *pizem* i *kvizem* nisu posvjedočeni.

⁴⁶ Zanimljivo je primijetiti da se imenica *autoput*, kao složenica s imenicom *put*, ponaša različito od svojeg simpleksa. To bi nas moglo upućivati na dva različita zaključka. Prvo, moguće je da oblik *putem* kod im. *put* preteže isključivo zbog vrlo frekventnog priloga/prijedloga *putem*, a da bismo kod imenice *put*, kad bi bilo moguće istražiti samo njezine oblike Ijd., uočili isti odnos frekvencija kao kod ostalih četiriju imenica (tj. nepreglašeni oblik bio bi frekventniji). Drugo je objašnjenje, koje nam je sugerirao jedan od recenzenata, to da je riječ o primjeru gdje se može vidjeti razlika između konkretnog i metaforičkog značenja između preglashenog i nepreglašenog oblika. Naime, im. *put* u složenici *autoput* ima isključivo konkretno značenje, pa bi se time mogla objasniti i preferencija za nepreglašenim oblikom.

ime, naknadni prijelgas ne širi se iz duge množine, odnosno ako imenica ima naknadni prijelgas u dugoj mn., on se ne realizira zbog toga automatski i u Ijd. Nadalje, imenice na *t s* određenim brojem potvrđuju preglašenog Ijd. (Tablica 5) te oblike ne duguju analogiji s dugom mn., već frekventnom preglašenom obliku Ijd. imenice *put*. Ipak treba primijetiti da je i kod imenica na *t* prijelgas u Ijd. znatno manje frekventan i da se pojavljuje na manjem broju imenica nego ista pojava u dugoj mn., odnosno imenicama koje kao i imenica *put* završavaju na *-ut* (*kut, šut, centaršut, autoput*).

Tumačenje razloga za ovdje ustanovljeni izdvojeni status Ijd. u provođenju prijelgasa možda se može dodatno objasniti opažanjem nekih autora da se kod imenica jednina i množina prirodno odvajaju kod provođenja raznih morfoloških i morfonoloških pravila (Corbett 2016). Corbettov je primjer za to upravo fenomen duge množine – sufiks duge mn. *-ov-* javlja se isključivo u množini. Po odvajanju jednine od množine imenice se razlikuju od glagola, gdje jednina i množina ne čine odvojene paradigme (npr. Bybee i Brewer 1980). Takvo opažanje pomaže nam rastumačiti izdvojeno mjesto Ijd. u provođenju prijelgasa na sljedeći način. Oblik preglašenog Ijd. jedina je ćelija u paradigmi koja odudara od glavne paradigme m. roda, odnosno nepreglašene paradigme tipa *sin* (Ijd. *sinom*, množina *sinovi* itd). Kako je riječ o jedinoj razlikovnoj ćeliji, ona će se kod novih imenica i kod imenica koje nemaju odgovarajuću glasovnu okolinu (npr. imenice na *-ar* ili *št žd*) češće naći pod utjecajem nepreglašenog oblika. Dokaz da je tomu tako nude imenice sr. r. na palatal tipa *polje*, koje osim u Ijd. imaju prijelgas i u NAVjd. Takve imenice nikada nemaju dvostrukosti u Ijd., čak ni kod tipa imenica kod kojih se kod imenica m. r. javlja disimilacija, npr. *zeljem* (usp. Marković 2013: 94). Drugim riječima, ta je paradigma manje podložna analoškim procesima jer ima tri dodatna preglašena oblika u paradigmi, tj. NAVjd. Time je ta paradigma razlikovnija od paradigme muškog roda, kod koje je, kao što smo rekli, samo Ijd. različit od nepreglašene paradigme tipa *sin*. Dodatan je primjer snage paradigme imenica sr. r. imenica *more*, koja je kao i imenice m. r. sa sufiksom *-ar* stara meka osnova (usp. slov. *morje*, Matasović 2008: 148, 159). Međutim, imenica *more* za razliku od imenica m. r. na *-ar* nema nikakve dvostrukosti u Ijd. (*morem* prema **morom*), upravo zato što se prijelgas javlja i u NAVjd. Drugim riječima, retencija stare paradigme za koju više ne postoje morfonološki uvjeti kod imenica sr. r. beziznimna je. Praktična je posljedica svega rečenog ta da je preglašeni oblik Ijd. muškog roda podložniji analoškim procesima, ali samo u smjeru gubljenja preglašenog oblika. Isto nam objašnjava i zašto se preglašeni oblik Ijd. gotovo nikada ne širi na imenice na *s t z*, koje u dugoj mn. imaju naknadni prijelgas. Dodatno, sufiks duge mn. različita je statusa od nastavka u Ijd. po tome što kod duge mn. nije riječ o flek-

tivnom morfemu,⁴⁷ što vjerojatno utječe na njegovu manju podložnost analoškom širenju nepreglašenog oblika nauštrb preglašenog, a istovremeno olakšava širenje preglašenih oblika nauštrb nepreglašenih kod imenica na *s* ili *t* jer uvođenje preglašenog sufiksa automatski čini dostupnim preglašene oblike u cijeloj množinskoj paradigmi.⁴⁸

3.3. Vrlo kratko o postanku naknadnog prijeglasa i njegovu širenju

Prijeglas je, kao što smo vidjeli u § 2, glasovna promjena povezana s palatalnim suglasnikom (sinkronijski ili dijakronijski gledano) koji prethodi preglašenom vokalu. Tako se objašnjava pojava prijeglasa iza palatala, iza glasova *c r*, iza skupova *št žd* te u riječima *put* i *knez*. Podatci pak dostupni u gramatikama i savjetnicima iz 20. stoljeća, kao što smo vidjeli u § 2.2, odaju dojam da je naknadni prijeglas iza *s t z* (ponekad i *r*) recentna pojava – u gramatikama se spominje tek od polovice 20. stoljeća, s tim da neki autori i eksplicitno navode da u svoje vrijeme primjećuju širenje te pojave. Kao što smo već bili rekli u § 2.2, u ovom radu nećemo istraživati podrijetlo te pojave i stoga ćemo izbjеći konačan zaključak o tome kada (i kako) je ta pojava nastala i kako se proširila.⁴⁹

Ipak, u slučaju imenica na *t* širenje smo prijeglasa već pripisali utjecaju imenice *put*. Ta je tvrdnja razvidna iz korpusnih podataka te, smatramo, ima jake argumente u sličnosti slogovne strukture imenice *put* i ostalih imenica na *t* s preglašenom dugom mn. Bez obzira na to, smatramo i da tu tvrdnju treba potkrijepiti detaljnim dijakronijskim istraživanjem, kao što je to potrebno i kod imenica na *s* i *z* kod kojih širenje prijeglasa zasad ne možemo objasniti. Posebno je zagonetan nastanak i širenje prijeglasa u dugoj mn. iza glasa *s* (vidjeli smo da je pojava u Ijd. zanemariva opsega), što zbog svoje visoke frekvencije, a što zbog svojeg nejasnog izvora.⁵⁰

⁴⁷ Tumačenja se razlikuju te se govori o praznom morfu (Marković 2012: 46–47), derivacijskom sufiksu (Marković 2013: 93), proširenoj/produženoj osnovi (Babić i dr. 2002: 270 itd., Raguž 1997: 16).

⁴⁸ Drugim riječima, ako se može reći *busevi*, to znači da se može reći i *buseva*, *busevima* i *buseve*.

⁴⁹ Da bi se došlo do valjanih zaključaka u tom pogledu, trebalo bi konzultirati gramatike i rječnike iz 19. stoljeća i ranije, kao i tekstualne izvore. U AR-u i Iveković-Brozovu rječniku, kao svojevrsnim preliminarnim izvorima, nema potvrda za preglašenu dugu mn. kod riječi kao što su *nos*, *brus*, *ris*, kao ni za imenice *kut*, *mraz*, *mlaz* i *sir*, a što je konzistentno s podacima u gramatikama iz 20. stoljeća. Jedino nalazimo potvrde za imenicu *pojas*. Ipak treba biti oprezan pri temeljenju zaključaka o povijesti hrvatskog jezika na temelju tih rječnika, a zbog poznatih mana tih dvaju rječnika (za Iveković-Brozov rječnik vidi npr. Kovačec 2010 i Peti-Stantić i Langston 2013: 178, 191, a za AR npr. Malić 1980–1981).

⁵⁰ Jedan od recenzenata sugerirao nam je kao moguće ishodište te pojave analogiju prema prijeglasu iza glasa *c*, koji kao palatalni afrikat završava na glas *s*.

4. Kako objasniti postojanje konkurentskih paradigmi kod *s t z*

Kod većine imenica na *s* te određenog broja imenica na *t* pokazali smo (§ 3.1.1 i § 3.1.2) da je paradigma preglashene duge mn. frekventnija od nepreglašene ili da su dvije paradigme jednako frekventne. Stoga se postavlja pitanje koja je od dviju konkurentskih paradigmi temeljna za pojedinu imenicu (ako ijedna) te može li se ili mora zbog toga govoriti o pravilu u suvremenom jeziku koje bi zahtijevalo prijeglas iza glasa *s* i/ili *t*.

Naknadni prijeglas, smatramo, može se povezati s otkrićima J. Bybee (npr. Bybee i Slobin 1982), koja je pokazala da u mnogim slučajevima na izbor paradigme ne utječe fonološko ili kakvo drugo pravilo, već govornici biraju između tzv. shemā (engl. *scheme*), svojevrsnih gotovih paradigmi u kojima nalazimo očuvanim (okamenjena) morfonološka pravila. U slučaju naknadnog prijeglasa govornici bi prema tom tumačenju imali na raspolaganju dvije sheme, jednu s prijeglasom i drugu bez njega. Različiti govornici iz različitih razloga preferiraju jednu ili drugu shemu, pri čemu često i ne osjećaju razliku u značenju ili frekvenciji. Time se može objasniti supostojanje dviju paradigmi kod neke imenice, često sa sličnom frekvencijom. Važno je svojstvo sheme njezina mogućnost da se analoški proširi, makar na nekoliko fonološki sličnih imenica. Takav slučaj imamo kod imenica na *t*, kod kojih se preglashena duga mn. proširila analogijom prema imenici *put*.

Nešto drukčiju situaciju nalazimo s imenicama na završno *s*. Naime, čini se da prijeglas u množini kod imenica na *s* nije povezan s drugim fonološkim obilježjima imenice (odstup sloga, jezgra sloga itd.), kao što je to slučaj kod imenica na *t*. Može se stoga naslutiti da se shema u slučaju imenica na završno *s* širi analoški na način da (barem neki) govornici hrvatskog jezika završni glas *s* kod jednosložnih imenica automatski povezuju s preglashenom množinom. Dokaz za to moglo bi biti naše opažanje da mnogi, uglavnom mlađi govornici, u slučaju instantnog posuđivanja imenica na *s* iz engleskog nesvjesno provode prijeglas u množini. Primjer je imenica *course*, izg. [kors], ‘tečaj’, koja se u hrvatskoj množini javlja kao [korsevi].⁵¹ To bi nas moglo uputiti i na zaključak da se prijeglas iza glasa *s* poopćuje, odnosno da postaje produktivan na razini na kojoj bi se moglo govoriti o morfonološkom pravilu o prijeglasu iza glasa *s*. Čini se da širenju preglashenih oblika pogoduje velik broj instantnih posuđenica iz engleskog koje se često u hrvatski jezik primaju u množinskom obliku (sa završnim *s*). U tablici u Dodatku takvi su primjeri *shorts*, *pills* i *dips*.

Treba reći da ako bi takvo pravilo doista postojalo, tada bi se slučajevi imenica gdje preglasheni oblik nije prodro (npr. *glasovi*, ali **glasevi*) mogli smatrati

⁵¹ Zanimljiv smo slučaj, ali s posvojnim pridjevom, zabilježili u Dnevniku 3 dana 12. studenoga 2015., u kojem je voditeljica najavila prilog o „danu Guinnessevih svjetskih rekorda”, a odmah se potom ispravila u „Guinnessovih” (14:56). Emisija je dostupna na <http://www.hrt.hr/enz/dnevnik-3/>.

slučajevima retencije izvorne, nepreglašene paradigme. Smatramo ipak da trenutno nema dovoljno dokaza za tvrdnju da je kod imenica na *s* došlo do nastanka morfonološkog pravila. Međutim, neka od gore spominjanih opažanja upućuju da se radi o vrlo istaknutoj pojavi u suvremenom jeziku koju će trebati dodatno istraživati, posebice eksperimentalno.

5. Zaključci

U ovom smo radu obilno dokumentirali pojavu koju smo nazvali naknadnim prijedlasom. Pokazali smo da je pojava naročito raširena kod imenica na završno *s t* te da je njome zahvaćen ponajprije sufix dugog množine, dok je ista pojava u Ijd. tek rubno posvjedočena, s iznimkom nekoliko imenica na *-ut* koje su se povele za vrlo frekventnim oblikom *putem*. Pojavu smo istražili koristeći se primjerima iz internetskog korpusa *hrWaC*. Preglašena paradigma u dugoj mn. kod mnogih je imenica frekventna, često i dominantna za pojedinu imenicu. Time se pokazalo da naknadni prijedlas nije nesustavna promjena (usp. Marković 2013: 46–48), već je tu pojavu vjerojatno potrebno tumačiti s pomoću koncepta shemā (Bybee i Slobin 1982). Osim dokumentiranja naknadnog prijedlasa pokušali smo neke od nalaza i objasniti. Tako smo s jedne strane kod imenica na *t* pokazali presudni utjecaj im. *put* kao modela za analoško širenje prijedlasa. To nam je pokazalo snagu koju vrlo frekventne imenice mogu imati u utjecaju na druge imenice te važnost analogije (usp. i Marković 2013: 28). S druge strane, paralelno objašnjenje za imenice na *s z* nismo pronašli te stoga nastanak i širenje prijedlasa kod imenica na *te* završne glasove ostaje otvorenim pitanjem.

U svjetlu svega navedenog želimo istaknuti kako se bez pretraživanja podataka izvan standardoloških okvira ne bi ni vidio raspon istraživane pojave, što ponovno upućuje na važnost istraživanja podataka iz nestandardnog jezika u razumijevanju funkcioniranja prijedlasa u suvremenom hrvatskom jeziku. Stoga bismo se, prije nego što zaključimo rad, htjeli osvrnuti na činjenicu da su u našim rječnicima preglašeni oblici imenica na *s t z* jedva zabilježeni. Uzmimo primjer VRHSJ-a, koji prema vlastitim riječima nije isključivo normativni rječnik (VRHSJ: X). Za najfrekventnije imenice na *s*, primjerice, VRHSJ navodi velikom većinom isključivo likove na *-ov-*. Iznimke su neke imenice na *s*, primjerice, imenice *kiks*, *kurs* i *puls*. Za prvu se imenicu navode dvostruki oblici (*kiksovi/kiksevi*), za drugu se za Nmn. spominje samo oblik *kursevi*, a za Gmn. samo *kursova*, a za treću samo preglašeni oblik (*pulsevi/pulseva*). Kod imenica na *t z* o kojima smo govorili u radu preglašeni se oblici nikada ne navode, čak ni kod imenice *put*. Treba napomenuti da čak ako bi se htjelo inzistirati na normativno prihvaćenim, nepreglašenim oblicima, takvo što opet ne bi trebalo imati utjecaja na bilježenje imenica koje nisu dio

standardnog jezika, odnosno imenica kao što su *bus, faks, miks, plus, šut, sprint, print* itd. Stoga se još jednom pokazuje koliko su važni kvantitativni korpusni podatci u izradi rječnika. Drugo se pitanje tiče imenica kao što su *pojas* ili *nos*, koje nisu ograničene isključivo na nestandardnu uporabu. Naše je istraživanje pokazalo da oblici poput *pojasovi* i *nosovi*, koji se normativno preporučuju (npr. u ŠkRj-u, kao normativnom rječniku), nemaju dodira s jezičnom praksom. Stoga bi se moglo postaviti pitanje ima li smisla preporučivati oblike kao što su *pojasovi* ili *nosovi* kad nema puno dokaza da se takvi oblici upotrebljavaju.

Zaključno, spomenut ćemo da uza sve podatke koje smo izložili u ovom radu ostaje nekoliko neodgovorenih pitanja. Bit će potrebno kroz dodatne studije potvrditi postojanje naknadno preglashenih oblika u izvorima starijim od 20. stoljeća (gramatike, rječnici, tekstovi). Trebalo bi pokušati utvrditi i potencijalne izvore te pojave među štokavskim dijalektima. Konačno, trebalo bi dodatno istražiti status naknadnog prijedlasa kod imenica na završno *s*, posebice eksperimentalno.

Literatura:

- BYBEE, JOAN L.; BREWER, MARY ALEXANDRA. 1980. Explanation in morphophonemics: Changes in Provençal and Spanish preterite forms. *Lingua* 52. 201–242.
- BYBEE, JOAN L.; SLOBIN, DAN I. 1982. Rules and schemas in the development and use of the English past tense. *Language* 58/2. 265–289.
- BYBEE, JOAN L. 2007. *Frequency of use and the organization of language*. Oxford University Press. Oxford – New York.
- CORBETT, GREVILLE G. 2016. Morphomic splits. *The Morphome Debate*. Ur. LUÍS, ANA. R.; BERMÚDEZ-OTERO, RICARDO. Oxford University Press. Oxford. Dostupno na <https://surrey.academia.edu/GrevilleGCorbett> (pristupljeno 15. kolovoza 2016.).
- HASPELMATH, MARTIN; SIMS, ANDREA D. 2010. *Understanding Morphology*. 2nd ed. Hodder Education. London.
- HOLZER, GEORG. 2011. *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika*. Prevela Barbara Štebih Golub. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- IVIĆ, PAVLE. 1990. Sistem padežnih nastavaka imenica u srpskohrvatskom književnom jeziku. *O jeziku nekadašnjem i sadašnjem*. BIGS – Jedinstvo. Beograd. 286–309.
- JELASKA, ZRINKA. 2004. *Fonološki opisi hrvatskoga jezika: Glasovi, slogovi, naglasci*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- JURIŠIĆ, BLAŽ. 1992. [1994.]. *Nacrt hrvatske slovnice I. Glasovi i oblici u povijesnom [poviestnom] razvoju*. Pretisak. Priredio Dalibor Brozović. Matica hrvatska. Zagreb.

- KOVAČEC, AUGUST. 2010. *Rječnik hrvatskoga jezika* Franje Ivekovića i Ivana Broza (prikaz knjige). *Filologija* 54. 129–131.
- LEČIĆ, DARIO. 2015. Morphological doublets in Croatian: The case of the instrumental singular. *Russian Linguistics* 39/3. 375–393.
- LJUBEŠIĆ, NIKOLA; KLUBIČKA, FILIP. 2014. {bs,hr,sr}WaC — Web corpora of Bosnian, Croatian and Serbian. *Proceedings of the 9th Web as Corpus Workshop (WaC-9)*. Gothenburg. <http://nlp.ffzg.hr/data/publications/nljubesi/ljubestic14-bs.pdf> (pristupljeno 15. kolovoza 2016.).
- MALIĆ, DRAGICA. 1980–1981. Akademijin rječnik i njegove dopune. *Rasprave* 6–7. 121–139.
- MARKOVIĆ, IVAN. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Disput. Zagreb.
- MARKOVIĆ, IVAN. 2013. *Hrvatska morfonologija*. Disput. Zagreb.
- MATASOVIĆ, RANKO. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.
- MATASOVIĆ, RANKO. 2014. *Slavic nominal word-formation: Proto-Indo-European origins and historical development*. Universitätsverlag Winter. Heidelberg.
- MLAĐENOVIĆ, ALEKSANDAR. 1977. Neka pitanja varijantnosti norme u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku. *Wariancja normy we współczesnych słowiańskich językach literackich*. Ur. Urbańczyk, Stanisław. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wrocław itd. 51–56.
- PETI-STANTIĆ, ANITA; LANGSTON, KEITH. 2013. *Hrvatsko jezično pitanje danas: Identiteti i ideologija*. Srednja Europa. Zagreb.
- ŠKARIĆ, IVO. 2009. *Hrvatski izgovor*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
- VAN MARLE, JAAP. 1997. Dialect versus standard: Nature versus culture. *Taming the Vernacular: From Dialect to Written Standard Language*. Ur. Cheshire, Jenny; Dieter Stein. Longman. London – New York. 13–34.

Rječnici i mrežni izvori:

- ANIĆ, VLADIMIR. ²1994. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber. Zagreb.
- AR = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–XXIII. 1881. – 1976. JAZU. Zagreb
- HER = *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. 2002. Ur. Matasović, Ranko; Jojić, Ljiljana. Novi Liber. Zagreb.
- hrWac* 2.2. <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/> (pristupljeno 15. kolovoza 2016.).
- IVEKOVIĆ, FRANJO; BROZ, IVAN. 2009. [1901.]. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Sv. 1, A–O; Sv. 2, P–Ž. Dominović. Zagreb.
- MATEŠIĆ, JOSIP. 1967. *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*. II. Halbband, I–Ž. Otto Harrassowitz. Wiesbaden.

Minervin Rječnik novih riječi: mali vodič kroz nove riječi i pojmove u hrvatskim glasilima. 1996. Brozović-Rončević, Dunja i dr. Minerva. Zagreb.
Rječnik MH/MS = *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika*. Knj. 1, A–F; Knj. 2, G–K. 1967. Matica hrvatska – Matica srpska. Zagreb – Novi Sad.
ŠkRj = *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. 2012. Ur. Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. Školska knjiga – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
VRHSJ = *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. 2015. Ur. Jojić, Ljiljana. Školska knjiga. Zagreb.

Gramatike hrvatskog jezika:

BABIĆ, STJEPAN I DR. 2002. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
BARIĆ, EUGENIJA I DR. ²1997. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
BHŽ = BRABEC; IVAN; HRASTE, MATE; ŽIVKOVIĆ, SRETEN. ²1954. *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
FLORSCHÜTZ, JOSIP. 2002. [1916.]. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Pretisak. Ex libris. Zagreb.
HJS = BARIĆ, EUGENIJA I DR. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školske novine. Zagreb.
Jezični savjetnik s gramatikom. 1971. Ur. Pavešić, Slavko. Matica hrvatska. Zagreb.
MARETIĆ, TOMO. ³1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.
RAGUŽ, DRAGUTIN. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb.
RAGUŽ, DRAGUTIN. 2010. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Vlast. nakl. Zagreb.
TEŽAK, STJEPKO, BABIĆ, STJEPAN. ¹⁶2007. *Gramatika hrvatskoga jezika: Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Školska knjiga. Zagreb.

Zahvale

Istraživanje predstavljeno u ovom radu dijelom je financirala Europska unija u sklopu projekta Europskog socijalnog fonda HR 3.2.01-0037 Mrežni portal za online učenje hrvatskoga jezika HR4EU.



Autor želi usto zahvaliti Aniti Peti-Stantić i Petri Bušelić na čitanju prve verzije teksta te brojnim korisnim i dobronamjernim komentarima, ispravcima i kritikama koje su, nadamo se, rad učinile jasnijim i kvalitetnijim. Odgovornost za sve preostale nedostatke isključivo je autorova.

Dodatak

U ovom Dodatku dajemo tablični prikaz svih imenica na završno *s* i završno *t* koje su u korpusu *hrWaC* posvjedočene s više od 10 primjera preglasašene duge množine. Kao što je opisano u § 3.1, popis lema dobiven iz korpusa ručno je obrađen. Uz uklanjanje šumova (v. bilj. 29) provedena su još dva postupka. Prvi je normalizacija, odnosno postupak pri kojem su različite grafije iste leme, a koje korpus u popisu navodi odvojeno, grupirane pod jednu točku u popisu (npr. *joint/džoint*), a njihove su frekvencije zbrojene. Drugi je postupak grupiranja oblika iste leme koje je korpus, inače automatski lematiziran, pogrešno lematizirao. Primjerice množinski oblici imenice *spust* bili su lematizirani na sljedeće leme: *spust*, *spustev*, *spusteva*, *spustevati*, *spusteve*, *spustevi*, *spustevima*. Konačno, želimo napomenuti da kod homonimnih lema nije bilo moguće provesti razdvajanje, pa tako se pod *faks* nalaze i *faks* ‘fakultet’ i *faks* ‘telefaks’ itd.

U tablicama se primjenjuju sljedeće dvije konvencije: znak „/” odvaja grafijske varijante, prva je obično najfrekventnija ili najobičnija, a u zagradama se daje tumačenje riječi, ako je potrebno. Za nekoliko imenica nismo mogli utvrditi značenje. Tumačenje može uključivati parafrazu na hrvatskom jeziku ili englesku riječ u izvornoj grafiji. Kod imenica na *s* neke su riječi označene s „mn.”, što znači da su te imenice u hrvatski uzete u množinskom obliku, odnosno s nastavkom *-s*.

Imenice na <i>s</i>		
R.br.	Lema	N -ev-
1.	pojas	4418
2.	bus	3013
3.	bris	2701
4.	plus	2299
5.	kiks	1357
6.	nos	1285
7.	as	942
8.	faks	863
9.	štos	780
10.	boks	608
11.	kurs	561
12.	remiks	521
13.	miks	413
14.	bas	411
15.	pas	282
16.	puls	255
17.	čips	242
18.	minus	223
19.	minibus	142
20.	bis	128

21.	pips	105
22.	boss/bos	103
23.	fiks	82
24.	pirs (pirsing)	78
25.	ris	75
26.	mops	67
27.	pills (tablete, mn.)	72
28.	iks	61
29.	šos	56
30.	brus	54
31.	Airbus	49
32.	dips (umaci, mn.)	46
33.	Rojs Royce	43
34.	kros	40
35.	trans	35
36.	pass	29
37.	trs	28
38.	sos	27
39.	dres	22
40.	bans (?)	19
41.	džus	18
42.	bajs	16

43.	celzijus	15
44.	shorts (hlače, mn.)	15
45.	curse	14
46.	lijes	14
47.	gnjus	13

48.	duks (tip majice)	11
49.	gips	11
50.	mousse	11
51.	fluks	10
52.	pis/piece	10

Imenice na <i>t</i>		
R.br.	Lema	N -ev-
1.	put	22472
2.	kut	2837
3.	šut/shut/sut	2648
4.	print	1191
5.	autoput	861
6.	centaršut	643
7.	post	509
8.	sprint/šprint	367
9.	spust	216
10.	start	121
11.	pult	117
12.	gušt	60
13.	kult	54
14.	mošt	31

15.	sint (sintisajzer)	30
16.	kist	29
17.	ocat	26
18.	tost/toast	25
19.	sajt/site	22
20.	kite (?)	21
21.	fajt/fight	19
22.	takt	19
23.	screenshot	18
24.	short	16
25.	štit	16
26.	t-shirt/tišrt	15
27.	suite (soba)	14
28.	punkt	13
29.	joint/džoint	12
30.	bunt	10

Analogical Spread of Vowel Fronting after Non-Palatal Consonants *s*, *t* and *z* in Croatian

Abstract

The paper presents a study of the phenomenon of the analogical spread of vowel fronting to nouns ending in consonants *s*, *t* and *z*. The analogical spread of vowel fronting concerns the forms of the instrumental singular and the suffix of the so-called long plural, in which their respective forms *-om* (Isg.) and *-ov-* (long plural) change the vowel *o* to *e*, resulting in fronted allomorphs *-em* and *-ev-*, respectively. Originally, the vowel fronting occurs only with nouns ending in palatal consonants (*č, ć, š, ž, dž, đ, j, nj, lj*). The research is carried out by means of the Croatian Internet corpus *hrWac*. The results of the study show that vowel fronting is common with the long plural suffix after consonants *s* and *t*. The phenomenon is not as common after the consonant *z*. Conversely, vowel fronting is rather unusual with the instrumental singular endings, with some easily explainable exceptions. These findings are used to corroborate the author's hypothesis that the instrumental singular ending and the long plural suffix exhibit different properties with respect to vowel fronting. Specifically, the vowel fronting with the instrumental singular ending does not consistently occur with the nouns ending in a palatal sound and is hardly ever extended to nouns ending in a non-palatal sound. On the other hand, the vowel fronting with the long plural suffix is fairly consistent with nouns ending in a palatal sound, while also being prone to the analogical spread to nouns ending in a non-palatal sound, particularly those ending in *s* and *t*, as is demonstrated in this paper.

Ključne riječi: hrvatski jezik, nestandardni jezik, prijedlas, morfonologija, korpusna studija, frekvencija i jezična uporaba

Keywords: Croatian language, non-standard language, vowel fronting, morphonology, corpus-based study, frequency and language use

